УДК 808.50: 301.651.3

ФОРМУВАННЯ, ПІЗНАННЯ І ВИЗНАЧЕННЯ СМИСЛУ ЧЕСЬКИХ ПРАГМАТИЧНИХ КЛІШЕ

Баландіна Н.Ф., к. філол. н., доцент

Полтавський педагогічний університет

Формування, пізнання і визначення смислу чеських прагматичних кліше здійснюється на основі ситуативної вертикалі, яка пронизує парадигматичні і синтагматичні єдності. У структурі значення прагматичних кліше смислова складова є провідною.

Ключові слова: об'єктивний смисл, ситуативний контекст, прагматичні кліше, парадигматичні і синтагматичні відношення.

Баландина Н.Ф. ФОРМИРОВАНИЕ, ПОЗНАНИЕ И ОПРЕДЕЛЕНИЕ СМЫСЛА ЧЕШСКИХ ПРАГМАТИЧЕСКИХ КЛИШЕ / Полтавский педагогический университет, Украина

Формирование, познание и определение смысла чешских прагматических клише осуществляется на основе ситуативной вертикали, которая пронизывает парадигматические и синтагматические единства. В структуре значения прагматических клише смысловая составляющая является ведущей.

Ключевые слова: объективный смысл, ситуативный контекст, прагматические клише, парадигматические и синтагматические отношения.

Balandina N.F. FORMATION, COMPREHENSION AND DEFINITON OF MEANING OF CZECH PRAGMATIC CLICHE / Poltava pedagogical university, Ukraine

Formation, comprehension and definition of meaning of Czech pragmatic cliche are realized on the basis of situational vertical line, which runs through paradigmatic and sintagmatic unities. The component which contains sense is the leading in the meaning structure of pragmatic cliche.

Key words: objective meaning, situational context, pragmatic cliche, paradigmatic and sintagmatic relations.

Аксіоматичне положення про те, що кожен знак мусить виражати якесь значення, стосується понятійної величини, структурованої у двох площинах. Одна з них заглиблюється в межі свідомості й мислення, а інша – у відображуваний у мисленні позамовний світ [1, с. 43]. Не з'ясовуючи основної суті суперечностей, пов'язаних із науковими інтерпретаціями значення мовного знака та його термінологічними позначеннями (огляд цього питання див.: [2]), ми надаємо перевагу найбільш уживаним у наукових дослідженнях термінам, зокрема тим, що відповідають специфіці досліджуваного об'єкта. У пошуках значення чеських прагматичних кліше (далі ПК) ми підходимо до них як до мовних знаків, що знаходяться у відношеннях: (1) до ситуації чи предмета, (2) до почуттів і бажань особи, яка їх уживає, і (3) до образу цієї ситуації чи предмета у свідомості людини. Перший тип відношення залежний від способу позначення, чи іменування, другий – від вираження ставлення до світу, а третій – від означування. Таким чином, теоретично семантичну структуру ПК представляють три компоненти: референційне значення (відбиває конкретну суть ситуації чи предмета), емоційне значення (передає ставлення до позамовної дійсності), третім компонентом є смислове значення.

Референційне значення, увиразнюючи ознаки актуальної ситуації чи предмета, слугує для розрізнення окремих (одиничних) мовних одиниць, підґрунтям якого є конкретний (одиничний) факт чи предмет об'єктивної дійсності. Смислове значення, природа якого конкретно-узагальнююча і типізована [3], з часів Арістотеля вважається об'єктивною єдністю різних і найбільш суттєвих моментів певної сфери явищ, у тому числі референційного й емоційного значень.

Стає очевидним, що пошуки значення ПК ми розпочинаємо не з прагматичної площини, а з логічної, оскільки вважаємо, що саме вона увібрала ті інваріантні й усталені ознаки, які дозволяють залишатися мовним одиницям тотожними як в синхронному, так і в історичному планах, і вступати в системні відношення в межах мови. При цьому варто зазначити, що ПК маніфестують різні смисли: з одного боку - об'єктивно-суспільні, а з другого, суб'єктивно-особистісні (інтенційні). Слово різні стосується не обсягу смислу, а лише певних змістових нюансів у конкретних мовленнєвих актах. Однак, як слушно зазначає В.М. Телія, все те, що є в мовленні, поступово "відкладається" в лексиконі [4, с. 7]. Ця істина навряд чи вимагає доведення і стосовно смислів ПК. По суті, ідеться не про різні смисли, а про різні способи їх подання.

І об'єктивно-суспільні, і суб'єктивно-особистісні смисли ПК мають комунікативне підґрунтя, проте перші є наче застиглими смислами, що в будь-який момент можуть бути покликаними до життя і набути різних конфігурацій у контексті актуальної суб'єктивно-особистісної інтеракції. У пропонованому

досліджені розглядатимуться насамперед об'єктивно-суспільні смисли, зокрема їх формування, пізнання та визначення. Оскільки ж поняття смислу досліджується на прикладі конкретних мовних одиниць – чеських ПК, то наша теорія смислу обмежуватиметься колом тільки цих знаків, тому матиме частковий характер і цілком обмежену сферу застосування.

Формування інваріантного смислу прагматичних формул ми пов'язуємо насамперед із ситуативним контекстом, який породив аналізовані мовні одиниці, увів їх у лінгвістичний ужиток і при цьому маніфестується ними. Зважаючи на це, зосередимося саме на позалінгвістичній ситуації та механізмі її представлення.

Поняття ситуації, одне з центральних при вивченні семантики мовних одиниць, не однозначне: його застосовують у випадках, коли говорять і про світ, і про мову (її семантику), і про спосіб мислення про світ [5, с. 7]. Проте, лінгвісти, розрізняючи три види ситуації: позамовну, мовну і понятійну, частіше розуміють під поняттям ситуації "сукупність елементів об'єктивної дійсності у свідомості мовця в момент розповіді", що певним чином впливає на "відбір мовних елементів під час формування самого висловлювання " [6, с. 358], "якийсь фрагмент дійсності", "квант" стану, умовно виділене людиною одне з відношень зовнішнього світу [7, с.25].

Мислення контролює відбір елементів дійсності і за допомогою мовних засобів конструює "предметно-логічну" схему конкретного факту, яку в мовознавстві називають запозиченим із символічної логіки терміном пропозиція[1]. Структуру пропозиції представляє предикат і його аргументи, чи партиципанти. Система відношень між предикатом і аргументами утворює пропозиційну модель конкретної реальної ситуації, на основі якої може бути представлене значення предикатних висловлювань. Таким чином, смисловим значенням речення можна вважати пропозицію, що так чи інакше відтворює ситуацію (детальніше див. про це: [8]).

Предикат, будучи центральним компонентом пропозиції, уособлює ситуацію в згорненому вигляді: знаючи предикат, можна передбачити і потенційних учасників ситуації [9]. Такий підхід спонукає до семантико-синтаксичного моделювання, на основі якого можна вивчати значення багатьох прагматичних формул, що структурно і семантично є правильними суб'єктно-предикатними реченнями. Предикатними центрами ПК виступають дієслова типу vítat, zdravit, pozdravit, klanět se, loučit se, představit, poznávat, mluvit, chtít, přát si, blahopřát, gratulovat, ptát se, říci, prosit, žádat, nabidnout, doporučit, radit, souhlasit, namítat, děkovat, varovat, podporovat, poradit se, spolehnout se та ін. У переважній більшості це перформативні дієслова, що називають дію і одночасно нею є, чи, образно кажучи, слово в даному випадку є ділом. Перформативи в оточенні актантів, поширювачів, конкретизаторів й інтенсифікаторів уживаються у формулах предикатного типу: Vitáme vás!, Loučim se s vámi, Blahopřeji vám k narozeninám!, Přeji vám brzké uzdravení!, Souhlasím s vámi, Popirám to, Děkuji vám, Radím vám…, Doporučuji vám…, Prosím vás…, Žádám vás…, Varuji vás…, Těším se na brzké setkání!, Lituji toho, Připijim na vaše zdraví!, Omlouvám se і т.ін.

Так, пропозиційний зміст стандартних поздоровлень Blahopřeji vám k narozeninám! і Gratuluji vám k vyznamenání! побудований на основі предикатів поздоровлення blahopřeji і gratuluji (вони вживаються в єдино можливій для перформативних висловлювань формі – у першій особі теперішнього часу дійсного способу), що обов'язково імплікує три позиції: мовця, адресата і каузатора. Проте підходити до таких ПК як до звичайних речень не можна: вони виділяються особливим виміром, указуючи на конвенційні ситуації, що відбуваються в конкретному місці, часі, за відповідних обставин, сукупно із суб'єктами інтеракції (і з відносинами між ними). Виявлення функції указання на ситуацію hic et nunc дозволяє зараховувати ПК до одиниць соціального дейксису. Висловлювання з предикатами-перформативами можна розглядати як початок у системі координат дейктичного поля. Цей "семантичний реалізм" вимагає врахування і того, що вони близькі до описових речень, але нічого не описують, пор. описове речення Těšíli jsme se na brzké setkání і перформативне Těšíme se na brzké setkání! Варто було тільки "відійти" в першому реченні від дейктичного поля "тут" і "тепер", як його смисл утрачає свою чуттєвість і прагматичне спрямування через відсутність вектора мовець - адресат. Їх не можна оцінювати за шкалою істинності / неістинності: вони завжди істинні, зате набуває актуальності шкала щирості / нещирості. Актанти таких формул, що відзначаються надзвичайною ємкістю, можуть стосуватися будь-якого суб'єкта /суб'єктів, але порівняно із суб'єктами описових речень вони безпосередньо задіяні в інтеракції, тому акт комунікації не вимагає конкретного іменування якогось із актантів, особливо це стосується мовця. Лише у виняткових випадках можна сказати: Já, Petr, těším se na brzké setkání! Крім того, такі конструкції буквально переповнені логічними зв'язками, дейктичними займенниками, модальними частками, вигуками, оціночними предикатами (пор.: Děkuji vám! і Dík!, O jsem vám velmi vděčen!, Ani vám nemohu dost poděkovat za všecko, To je od vás milé / tuze hezké, Jste tak hodná / velice laskavá!), що переключають увагу з пропозиції на суб'єктивну складову мовних одиниць, на наміри

[1] Пропозиційне відношення ввів у логіку Б. Рассел, протиставивши постійне ядро речення рухомій його частині. Витоки цього протиставлення він побачив у розрізненні модусу і диктуму в логіці схоластів [10, с. 140].

мовця. Але, з іншого боку, всі ці елементи “надбудовуються” на єдино можливому фундаменті – ситуативному, чи “вертикальному”, контексті.

Якщо не зважати на вказані особливості, то в цілому можна було б досліджувати такі ПК в руслі структурно-семантичного синтаксису й отримати досить точні результати. Сучасне мовознавство має досить синтаксичного матеріалу такого роду. Дж. Лакофф навіть переконаний, що його можна використати в теорії мовленнєвих актів [11, с.457]. Та стосовно ПК отримані висновки мали б дві суттєві вади: були б далекими від життя, тобто від ситуації, і неповними. Перформативні й оціночні ПК, типу Máme krásný den, Všechno bylo báječné!, – це ще не весь масив формул. Чималу кількість складають так звані уламки колись повних, структурно і семантично, утворень. Упадає у вічі надзвичайно різноманітне мовне вираження, навіть у межах якогось одного різновиду. Наприклад, вітаннями вважаються формули Vitám vás!, Dobrý den!, Nazdar!, Pozdrav Pán Bůh!, Bud´ zdráv!, Má úcta!, Ahoj!, Jsem rád, že vás vidím!, Dobré jitro!, Dobrýtro! (ob.), Dobrý veřer!, Sportu zdar!, Těbuch (ob.) і т.ін., а проханнями такі, як Prosím vás…, Dovolte mi, abych si s vámi promluvil, Bud´te tak laskav …, Nebyl bys tak laskav…, Obracím se k vám o pomoc, Mohu vás o něco požádat?, Rád bych se na něco zeptal, Nemohli byste mi pomoci?, Dovolte mi jednu prosbu. Розмаїття мовної репрезентації (окремі слова, словосполучення, вставні конструкції, речення, різні за структурою і комунікативною метою і з багатим набором модальностей) не вписується в системні структурні схеми і часто семантично далеке від таких категорій, як подія або факт, чи стосується їх лише частково. Щоправда, оціночних ПК вживається досить багато, але вони призначенні не стільки для вираження інформації, скільки для збудження почуттів, нормування поведінки чи впливу на неї. Усе це змушує шукати смисл і добувати результати не з прокрустового ложа структурних схем, а десь-інде. Цим пунктом є, на наш погляд, стереотипна ситуація hic et nunc.

Як уже зазначалося вище, безпосередньою вказівкою на цей тип ситуацій можуть бути перформативні формули, які можна розглядати як початок у системі координат дейктичного поля. Ідеться переважно про офіційні ситуації, пов’язані з певними обрядами та інституційною діяльністю, що вимагають якомога більшої експліцитності. Здебільшого перформативність передається імпліцитно. Якщо кажуть Dobré chutnání! і відповідають Nápodobně!, то відомо, що стимул і реакція є еліптичними утвореннями від первинних структур Přeji vám dobré chutnání! і Přeji vám dobré chutnání nápodobně! з експліцитним перформативом přeji. Глибинний перформатив, чи перформативне гіперречення, можна ввести практично в усі еліптичні ПК. Так, перформатив přeji є глибинним предикатом таких формул вітання, як Dobrý den!, Pozdrav Pán Bůh!, Bud´ zdráv!, Dobré jitro!, Dobrýtro! (ob.), Dobrý veřer!, Sportu zdar! Те саме справедливе для перформатива prosím і формул прохання Dovolte mi, abych si s vámi promluvil, Bud´te tak laskav…, Nebyl bys tak laskav…, Obracím se k vám o pomoc, Rád bych se na něco zeptal, Nemohli byste mi pomoci? чи перформативного гіперречення Vyslovuji uznání і оціночних ПК: To je skvělý nápad!, Všechno bylo báječné!, Jeké potěšení…, To je opravdu výborně!, To je roztomilé / krása / prima / radost!

Таким чином, серед формул того чи іншого смислового типу (вітання, прощання, подяки, побажання, похвали, співчуття тощо) виділяються: (а) перформативні ПК з актуалізованою ситуативною референцією (вони є предикатними структурами з розгорнутою пропозицією) або ж із (б) деактуалізованою чи (в) неповною референцією, структура яких представлена лише окремими аргументами або поширювачами з комунікативно найбільш значимою і цінною інформацією. Ці компоненти знаходяться переважно в рематичній частині повного (або ad hoc відновленого) перформативного ПК.

Повна або часткова втрата перформативності для ПК явище не поодиноке, а типове. Вони є стандартними і повторюваними вербальними стимулами і реакціями в ланцюгу соціальної інтеракції, для якої через її стереотипність є надлишковим повне розгортання перформативної пропозиції, оскільки стереотипна ситуація, становлячи одночасно і підґрунтя, і фон, і смисл висловлювань, проникає в їх матерію. Закон економії мовних зусиль і спрямованість мовної діяльності на інформаційність викликає елімінацію контекстуально банального, унаслідок чого з’являються структурні залишки, що, безпосередньо не іменуючи ситуацію, пов’язані з нею глибинними перформативами – уособленням реальної ситуації, тому і зберігають ситуаційний смисл. Чим більша повторюваність, а отже, і стереотипність, тим менша потреба в повному поверхневому розгортанні пропозиції й актуалізації референції. Усе це є закономірним результатом спілкування за допомогою природної мови. Причому принцип економії мовних зусиль при вживанні ПК є одночасно фактом і мови і мовлення. Пропущені ланки при потребі можуть без проблем відновлюватися адресатом.

Утрата, чи деактуалізація, референції цілком природно приводить до двопозиційного відношення знак – смисл [12, с. 437]. Зокрема, втратили референцію привітання і прощання Nazdar!, Ahoj!, Těbuch!, Nashle!, співчуття Bohužel, вигуки-каталізатори Hergot!, Prokristapána, ПК схвалення і відмови Ano, Ne. Широко вживаними є структурні залишки колись повних перформативних формул з неповною референцією. Референційне значення і смислове в ПК пов’язані як обернено пропорційні величини: чим “сильніше” референційне значення, тим меншою є його смислова доля, і навпаки.

Здається, що відходження від "семантичного реалізму", послаблення референції чи повна її втрата сприяє виникненню полісемії й омонімії (на ґрунті розпаду полісемії) ПК. Певні ПК, переважно еліптичної структури, з глибинними перформативами, що наче й увібрали цілком конкретний ситуаційний смисл, потрапляючи в іншу ситуацію, зазнають трансформації смислу або повної його деструктуризації. Щоб пізнати механізм пересування смислу мовної одиниці, потрібно виявити її місце і роль у ситуації спілкування. Так, залежними від контексту і схильними до смислової міграції є побажання Bud´ zdráv!; в одних ситуаціях воно може бути побажанням, а в інших - привітанням, прощанням. Проте витоки багатозначності чи омонімії ПК мають свою специфіку, досить виразну порівняно, скажімо, зі словом. Наприклад, випробовуючи значення лексем на перенесення, ми можемо застосувати слівце "начебто", яке застерігає нас від буквального сприйняття значення. Відносно кліше Bud´ zdráv! такий прийом не спрацьовує, оскільки полісемія й омонімія значень заглиблюється в контекстну вертикаль, якій притаманні певні передумови й обмеженнями. Як на нас, то на трансформацію смислу кліше Bud´ zdráv! вплинула специфіка вербальних стимулів у стандартних ситуаціях: побажання є природним продовженням ланцюга стандартних формул вітання /прощання. Синтагматика мовних одиниць викликала вивітрювання формул власне вітання /прощання і виникнення комбінаторного варіанту значення побажання як вітання /прощання. Потім, після повної деструктуризації старого смислу побажання з причин його послаблення, з'явився новий смисл привітання / прощання. Можливо, тут ще й спрацював емоційний фактор: побажання здоров'я має більшу прагматичну силу, ніж власне вітання. Як справедливо зазначав Л.А. Булаховський, "…почуття, попри всю їх різноманітність, не лишаються ізольованими у свідомості людей, а, залежно від свого характеру, групуються – зближуючись або відштовхуючись, причому відповідні процеси здійснюються в словесному акті, зрозуміло, не абстрактно, а у великій залежності від історично виниклого смислового й емоційного навантаження певних слів" [13, с. 53]. Таким чином, синтагматичні видозміни етикетних формул у мовленні з часом узагальнилися, перейшли в мову і стали парадигматичними.

Поєднання смислів у ланцюгу словесних стимулів і реакцій має вибірковий характер, тобто кожен смисл має свою дистрибуцію, одні ПК можуть поєднуватися, інші – ні: пор., прощання, побажання як систему можливих стимулів – подяка, побажання, прохання, прощання як систему можливих реакцій; аналогічно: вибачення, жалкування – мінімалізація вини, заспокоєння; інші смисли (співчуття, сподівання, докори тощо), маючи іншу сполучуваність, допускають й інші комбінації. Причому в цих випадках ідеться про узагальнено-конкретне смислове значення, а не конкретне референційне. Аналіз референційного значення семантично більш чутливий до мовного вираження ПК, аналіз же смислу чутливіший до контексту. Для прикладу порівняємо формули Děkuji vám! і Jsem vám velmi vděčen!, що мають один і той же смисл подяки, однак перша формула є „словом-ділом", а друга – дескрипцією стану.

Торкнушись лише побіжно пізнання смислів у синтагматиці, де здебільшого розмежовують ситуативні різновиди ПК, зупинимося дещо детальніше на основному підґрунті пізнання – парадигматиці. При цьому зауважимо, що ми не ставимо за мету розглянути усю сукупність парадигматичних відношень. Нашим завданням є лише демонстрація здатності ПК вступати в такі відношення.

Віднесеність певних ПК до однієї ситуації та можливість більш-менш адекватної заміни в межах цієї ситуації дозволяє говорити про синонімію і таким чином увиразнювати пізнання смислу того чи іншого ситуативного типу. Природно, що і тут постане питання: на чому ж ґрунтується синонімія ПК – на референції чи на смислі, адже відомо, що ця проблема і в логіці, і в мовознавстві остаточно не вирішена. Частина пов'язує синонімію з референцією, решта – з поняттям. Щоправда, вчені здебільшого дискутують з приводу лексичної синонімії. Дж. Лайонз, що обстоює смислову основу синонімії (синонімія – є відношення між двома (чи більше) словниковими одиницями і пов'язана зі смислом, а не з референцією – "тотожність референції є необхідною, але недостатньою умовою синонімії"), категорично заявляє: "Незалежно від того, мають два елементи референцію чи ні, ми можемо задатися питанням про те, чи мають вони в контексті, чи контекстах, де обидва зустрічаються, одне і те ж значення чи ні" [12, с. 451-467], приблизно такої думки дотримується і Ч. Філлмор [14, с. 342].

Спостереження за формулами Promin´te, že jsem se opozdil, Moc mě mrzí, že jsem se opozdil, To si opravdu neodpustím, Žádám / Prosím vás za prominutí, Omlouvám se vám…, Lituji…, Je mi lito…, Nezlobte se…, Je nám to hrozně trapné, že…, Škoda…, що вживаються в ситуації вибачення, свідчить, що всі вони тією чи іншою мірою виражають один смисл – вибачення. Однак, строго кажучи, ці формули (а вони є предикативними конструкціями) позначають одну ситуацію, але різні її боки: прохання про вибачення, власне вибачення, жалкування, вираження свого психологічного стану як реакції на подію, і кожна з них має не тільки оригінальну мовну репрезентацію, а й визначальну ознаку, певну смислову "остачу", спричинену референцією, без урахування того спільного смислового значення, на основі якого ці ПК утворюють синонімічний ряд.

Здається, і стосовно ПК є правильною думка про те, що абсолютних синонімів (тобто таких, які без будь-якого обмеження замінювалися один одним) дуже мало. Частіше члени синонімічного ряду мають різну дистрибуцію, відтінки в значеннях, іноді дуже тонкі. Як пише В.М. Русанівський, "наявність варіантів у

структурі всіх рівнів мови створює можливості для вираження градації думки, ускладненої суспільно усвідомленими засобами передачі ставлення до описуваних подій" [15, с. 43]. Так, коли порівняти формули Omlouvám se…, Lituji…, Moc mě mrzí, že jsem se opozdil, то ступінь більшої вини підкреслюється предикатом mrzí, а у формулах Promin´te, že… і Žádám / Prosím vás za prominutí пропозиція представлена по-різному завдяки переміщенню адресатного актанта з правобічної позиції у формулах Žádám / Prosím vás za prominutí у лівобічну: Promin´te, že jsem se opozdil. Однак між ПК з різною референцією в межах одного смислово-ситуаційного різновиду немає прірви. Протиставлення понять і фактів через референцію може відбуватися неоднаково, оскільки залежне від різного бачення ситуації, суб'єктивного акцентування, але при цьому відношення протиставлення передбачає існування спільного семантико-комунікативного підґрунтя. Крім того, при аналізі синонімічних відношень слід зважати на те, що деякі ПК взагалі не мають референції, але вступають у синонімічні відношення і, додамо, не тільки синонімічні. Звичайно, що на встановлення синонімічних відношень ПК референція впливає, але смислове значення є визначальним. Однак притаманна багатьом ПК змістова "остача", оригінальність якої дещо притлумлюється впливом ситуації, примушує говорити не про однакові смисли, а про рівнозначні смисли. Цей термін ми вживаємо за аналогією до рівнозначних понять. У логіці прийнято вважати рівнозначними такі поняття, у яких збігаються обсяги, але є розбіжності в змісті [16]. Об'єм смислу ПК практично однаковий: з огляду на комунікативність і дейктичність вони передбачають "на сцені" (наприклад стереотипної ситуації вибачення) двох суб'єктів інтеракції, де один (я / ми) є мовцем, що відчуває почуття вини за щось, другий (ти / Ви / ви) - адресатом. Зміст же заглиблюється в суб'єктивно усвідомлену референцію і тому різнобічний і неоднаковий. Мовець, за бажанням, може виразити прохання про вибачення, власне вибачення, жалкування або свій психологічний стан. Цілком можливі комбінації вказаних значень, одна з них у вигляді Promin´te, že jsem se opozdil. Moc mě to mrzí. Визначаючи смисл, потрібно одночасно і враховувати референцію і відмежовуватися від неї, особливо від диференційних ознак соціального контексту і характеристик мовців (віку, статусу, статі, конфесійної належності тощо). Смисл – це завжди більш-менш абстрактне представлення конкретних ситуацій, тому його слід шукати на ґрунті одиничного, але у спільному, загальному, типовому. Кожне ПК має свій смисл у системі мови; смислові ж ознаки формуються на основі зіставлення з іншими одиницями.

Отже, в основу смислу ПК беруться два рівні узагальнень: (1) ознаки, що відрізняють одне ПК від іншого (у межах одного різновиду), пор. ПК згоди: Souhlasím s tebou, Docela s tebou souhlasím, To je pravda, Jistěže, Ovšem, Nepochybně, Správně, Dobrá, No. Вони, відносячись до однієї і тієї ж вертикалі, виражають різні її нюанси; (2) ознаки, що об'єднують ПК: Docela s tebou souhlasím, To je pravda, Jistěže, Ovšem, Nepochybně, Správně, Dobrá, No з домінантним ПК Souhlasím s tebou. Перший тип відношень є відношенням протиставлення, другий – подібності. За смислом наведені ПК рівнозначні: одні складники в них повторюються, інші ж – ні.

Перформативні структури з актуалізованою референцією в ієрархії того чи іншого типу є домінантними структурами і вихідними, тому більш надійними для об'єктивного аналізу. До них кожного разу потрібно примірятися, щоб визначити той чи інший залишок якогось аспекту значення. Формується смисл на основі ситуативної віднесеності через реферування стереотипних ситуацій і є переведенням "живої" ситуації з повсякденної практики в систему даної мови. Ситуації прості і незмінні, змінюються лише їх конфігурації.

Побіжно зазначимо, що на доцільність упровадження поняття "смисл" впливає не тільки необхідність його розмежування з референцією, а й прагматичний фактор. Уводити і досліджувати смисл ПК варто через його корисність. Смисл ПК абстрактний, відсторонений від конкретних мовців і ситуацій, яких безліч, він є "другою сутністю" на відміну від перших сутностей – одиничних ситуацій. Це поняття сприятиме упорядкуванню сприйняття ПК і їх систематизації.

Необхідно зважати й на те, що "будучи абстракцією, смисл не можливо визначити через абстракції більш високого рівня, оскільки таких не існує. У цьому плані поняття "смисл" стоїть в одній шерензі з такими поняттями, як "буття", "реальність", "простір", "час", "свідомість", "сутність" і т.ін. [17, с.46]. Тому до поняття "смисл" слід підходити з єдино можливого боку – ситуативної вертикалі, яка пронизує і парадигматичні і синтагматичні угруповання ПК.

Таким чином, при визначенні смислу ПК слід ураховувати його конкретно-узагальнюючу природу, що грунтується на різноманітності, з одного боку, і єдності, з другого, або, інакше кажучи, смисл ПК є породженою різноманітністю структурованою єдністю відношень і уособлює в собі багатство конкретних ситуацій. Цим, власне, і визначається його провідна роль у структурі значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фреге Г. Смысл и денотат: Пер. с нем. // Семиотика и информатика. – М., 1977. – Вып.8. – С.181-210.

2. Павилёнис Р.И. Проблема смысла. – М.: Мысль, 1983. – 286 с.; Алефиренко Н.Ф. Спорные проблемы семантики. – Волгоград: Перемена, 1999. – 273 с.; Попович М.М. Питання структури мовного знака та деякі аспекти його тлумачення в сучасних лінгвістичних працях // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. – Чернівці, 2000. – Вип.84. – С.11-21.

3. Философская энциклопедия: В 5-ти т. / Под. ред. Ф.Б. Константинова. – М.: Советская энциклопедия, 1962-1967. – Т. 4. – С.311.

4. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – М.: Наука, 1986. – 143 с.

5. Арутюнова Н.Д Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы. – М.: Наука, 1976. – 383 с.

6. Гак В.Г. Высказывание и ситуация // Проблемы структурной лингвистики. – М.: Наука, 1973. – С.349-371.

7. Касевич В.В., Храковский В.С. Конструкции с предикатными актантами. Проблемы семантики // Категории глагола и структура предложения: Конструкции с предикатными актантами. – Ленинград: Наука, 1983. – С.5-27.

8. Баландіна Н.Ф. Предикатно-аргументне представлення семантики речення // Мовознавство. – 1992. - № 2. – С.60-65.

9. Daneš Fr., Hlavsa Zd., Kořenský a kol. Větné vzorce v češtině. – 2. Vyd. – Praha: Academia, 1987. – 275 s.

10. Рассел Б. Человеческое познание: Пер. с англ. - М.:Прогресс, 1957. – 280 с.

11. Лакофф Дж. Прагматика в естественной логике: Пер. с англ. // Новое в зарубежной лингвистике: Лингвистическая прагматика. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С.439-470.

12. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1978. – 543 с.

13. Булаховський Л.А. Нариси з загального мовознавства. – К.: Радянська школа, 1955. – 348 с.

14. Филлмор Ч. Основные проблемы лексической семантики: Пер. с англ. // Зарубежная лингвистика: В 3-х т. – М.: Прогресс, 1999. – С.303-350.

15. Русанівський В.М. Структура лексичної і граматичної семантики. – К.: Наук. думка, 1988. – 240 с.

16. Войшвилло Е. Равнозначные понятия // Философская энциклопедия: в 5-ти т. / Под. ред. Ф.Б. Константинова. – М.: Советская энциклопедия, 1962-1967. – Т. 4. – С.446.

17. Гончарова С.Ю., Иващенко М.Г. Смысл в религиозном дискурсе // Лингвистические парадигмы: традиции и новации. – Волгоград: Перемена, 2000. – С.44-53.